

LŐRINCZNÉ BENCZE EDIT*

A VERSENYKÉPESSÉG ÉS A JÓL-LÉT PERCEPCIÓI A NYUGAT-BALKÁN ÁLLAMAIBAN A VÁLSÁG TÜKRÉBEN

THE IMPACT OF THE CRISIS ON THE COMPETITIVENESS AND WELL-BEING IN THE WESTERN-BALKAN REGION

ABSTRACT

Most of the Western Balkan countries have focused on economic integration with the Europe, on building up a functioning market economy and the capacity to cope with competitive pressure and market forces within the European Union. These efforts have led to a period of rapid catching up and SEE countries reported an average annual growth rate of 5.1% between 2000 and 2007. Despite the huge improvements the reforms came to a halt at an early stage in 2009 due to the economic crisis. The region's economy has been declining since then mainly due to the fact that in the Western Balkan region the economic and political transformation process has been initiated rather late and all the structural changes have just been partially implemented. The current paper tries to track down the effects of the global economic crisis on the competitiveness of the countries in the Western Balkan region. The Western Balkan countries' under-developed economies have been exposed to internal economic crises resulting from the economic transformation of their economies, macroeconomic instability, government mismanagement, and political reasons such as wars, sanctions, etc. The economic problems reflected not only in the Western-Balkan states' macroeconomic indicators but also in the annual international competitiveness report (World Economic Forum). In order to improve the country's competitiveness, market oriented economic reforms should be finished. The business environment needs to be strengthened, as well as R&D, innovation, FDI and private capital in order to further stimulate the economy.

1. Bevezetés

A kilencvenes években Jugoszlávia felbomlása során létrejövő új államalakulatok előtt olyan feladatok álltak, mint az integritás megteremtése, a nemzet- és államépítés, a nemzetközi elismertség biztosítása, a plurális demokrácia kiépítése, a piacgazdaság létrehozása és gazdasági potenciál erősítése. Utóbbi kiemelt szereppel bírt, hiszen a létrejövő új államok számára fontos, hogy milyen helyet foglalnak el a világban, melynek egyik legfőbb mérőszámát gazdasági mutatóik és versenyképességük adják. Jelen tanulmány a Nyugat-Balkán mint egész régió, valamint a térség egyes államainak versenyképességét veszi górcső alá. Megvizsgálásra kerülnek a térség eddig elért gazdasági teljesítményei, vagyis ex post versenyképessége, továbbá az ex ante versenyképesség, vagyis hogy a gazdaság eredményeire építve milyen lehetőségek állnak a további gazdasági növekedés előtt, hogy a régió államai milyen hatékonysággal tudnak gazdálkodni a rendelkezésükre álló erőforrásokkal. A kérdés vizsgálatának aktualitását többek közt az is adja, hogy az Európa szuper-perifériájának titulált és az európaizáció által erőteljesen érintett¹ Délkelet-Európa államainak egyik fő külpolitikai célkitűzése az európai integráció, s a taggá válás egyik alapvető kritériuma, hogy a régió gazdasági képesek legyenek megbirkózni a Közösség egy-

* Lőrinczné dr. Bencze Edit PhD, főiskolai tanár, Kodolányi János Főiskola Társadalom- és Bölcsészettudományi Intézet igazgató.

séges piacon uralkodó versennyel, mert csak így biztosítható számukra az integrációból fakadó előnyök kellő mértékű kihasználása. A munka a fentiek figyelembe vételével egyrészt megvizsgálja a Nyugat-Balkán makrogazdasági eredményeit a válság előtt időszakban és a válság alatt, másrészt a gazdaság versenyképességét az Európai Unió piacán és a világban (terjedelmi korlátok miatt a teljesség igénye nélkül a Global Competitiveness Index, Corruption Perceptions Index, Doing Business, The Lisbon Review 2010 alapján).

2. A Nyugat-Balkán gazdaságának fő mutatói a válságot megelőző időszakban

A Nyugat-Balkán államaiban a gazdasági átalakulás problémáira adandó válasz alapján három jól elkülöníthető időszakot lehet meghatározni. Az első, rövidtávon megoldásra váró feladat, hogy – mint az összes rendszerváltó országnak – szembe kellett nézniük a transzformációs krízis minden nehézségével, kezdve a magas inflációval, a termelés hanyatlásával, az export drasztikus csökkenésével, az eladósodással, egészen a tömegessé váló munkanélküliségig. Ennek rendbetétele az első és rövidtávon megoldásra kerülő teendő volt, melyet néhány kivétellel sikeresen realizáltak a térség államai, s mely folyamat kb. négy évvel később vette kezdetét (1998), mint a fejlettebb közép-európai országokban.² Középtávon a rendszerváltás véghezvitele a cél, mely a gazdaságban főként a sikeres privatizációt, a piacgazdaság megeremtését foglalja magában, s ebben a régió államai a legkülönbözőbb szinteken állnak, s a gazdasági rendszerváltás még mindig nem fejeződött be a térségben. Mindehhez olyan csak hosszú távon megvalósítható feladatok is társulnak, melyek az uniós csatlakozással kerültek előtérbe, s a gazdaságnak az EU-tagállamok fejlettségi szintjéhez való közelítését célozzák meg.³

A délszláv háborút lezáró Daytoni békét követő időszakban a pozitív folyamatok ugyan kezdetüket vették, de csak az 1998 után váltak általánossá. Ezután az egész térségre jellemző az erőteljes gazdasági fellendülés, s minden makrogazdasági mutató tekintetében pozitívak a változások. Figyelemreméltó, hogy 2000-től kezdve a régió országai évi 5–6%-os GDP növekedést produkáltak, kivéve Macedóniát, ahol a kezdeti fellendülést visszaesés követte.^{4,5} 2005–2007 között pedig a növekedés 6 és 7% között mozgott, mely dinamikusabb volt, mint a Közösség államai esetében. Az egyértelműen pozitív mutatók ellenére a Nyugat-Balkánon az egy főre jutó GDP az utolsó válság előtti évben, vagyis 2007-ben mindössze 20%-a volt az EU 27-ek átlagának. Ráadásul, mindezen azonos trend, az egész térségre jellemző fellendülés ellenére a régió államai között jelentős különbségek vannak. A Nyugat-Balkán legfejlettebb állama Horvátország, mely a válságot megelőző időszakban az egy főre jutó GDP vonatkozásában a legjobb értéket tudhatta magáénak. 2007-ben a 8400 euró GDP-vel nem csak vezette a térséget, hanem ez a mutató ötszöröse a leggyengébben teljesítő 1600 euróval rendelkező Koszovóénak, s háromszorosa a régió többi állama átlagának (2600 euró).⁶

Az 1. táblázat adatai alapján látható, hogy a Nyugat-Balkán térségében a válságot megelőzően a gazdaság – különösen a GDP éves növekedését tekintve – pozitív mutatókkal rendelkezett. A probléma azonban az volt, a növekedés motorjait elsősorban a magánbefektetések számának és az importnak az ugrásszerű emelkedése, továbbá a fogyasztás és belföldi kereslet erőteljes növekedése jelentették. Utóbbi együtt járt a bérek növelésével és a hitelek felvételével.⁷ Tekintettel arra, hogy nem a termelő beruházások álltak a növekedés háttérében, és Szerbia kivételével mindenhol a beruházások több mint fele a bruttó állóeszköz felhalmozásból származott, így várható volt, hogy egy esetleges recesszió bekövetkeztével a gazdaság hanyatlani kezd. A válság előtti expanzió további sajátossága, hogy az export nem emelkedett, GDP arányosan mindvégig negatív maradt, a gazdaság nem volt export orientált, a régió országai nem tudtak nyitni a külső piacok irányába, állandó és hosszú távú külkereskedelmi hiánnyal küszködtek, ami még a fellendülés időszakában is súlyosan terhelte a gazdaságot.

1. táblázat. Egy főre jutó GDP-növekedés a Nyugat-Balkán államaiban

Table 1. The growth of GDP in the Western-Balkans

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Albánia	5,8	5,7	5,8	5,5	6,0	7,7	3,6	3,3	3,0	1,6	1,4
BIH	3,0	6,3	3,9	6,7	6,0	6,0	-2,8	0,7	1,3	-1,2	2,1
Horvátország	5,3	4,3	4,3	4,8	5,6	2,1	-6,9	-2,3	0,1	-1,9	-1,0
Macedónia	2,9	4,1	4,1	4,0	5,1	4,8	-1,0	1,9	3,1	-0,4	2,9
Montenegró	2,5	4,4	4,2	8,6	7,0	7,5	-5,7	2,5	2,4	-2,5	3,5
Szerbia	2,5	8,4	6,2	5,7	7,5	5,5	-3,5	1,0	1,6	-1,5	2,5
Koszovó	-0,1	3,2	-1,0	2,6	2,8	4,2	-3,6	2,2	3,4	2,5	

Forrás: IMF, World Economic Outlook, October 2010, April 2012, July 2012, October 2012, April 2013, October 2013, July 2014; Directorate General Economic and Financial Affairs (2014) EU Candidate and Potencial Candidate Countries Economic Quaterly (CEEQ) 2013/1–2014/2; Eurostat: Candidatee Countries and Potencial candidate Countries: GDP and Main Aggregates.

Nem csak az export mennyisége, hanem a kivitelre szánt áruk szerkezete is problémát jelentett a térségben, hiszen elsősorban primer, vagy alacsony feldolgozottságú termékekkel jelent – és jelenik – meg a világpiacon, s ezek árai hosszú távon csökkenő tendenciát tükröznek, amely a bevételek további apadását eredményezték.

A gazdasági expanzió további fontos mozgatórugója a hitelállomány gyors növekedése volt az egész régióban. Az ezredfordulón még viszonylag alacsony mutató a válságot megelőző öt évben mindenhol kétszámjegyűvé vált, a GDP arányos államadósság meredeken nőtt és különösen erőteljes emelkedést produkált Montenegróban, Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában. Mindez kiegészült a folyó fizetési mérlegek súlyos deficitjével, amely a GDP növekedés mutatta fellendülés ellenére, szintén megkérdőjelezi a gazdaság stabilitását.⁸

A válságot megelőző időszak látszólagos prosperitása és a piacgazdaságra történő átalálásban végrehajtott jelentős előrelépések ellenére a Nyugat-Balkán államainak gazdasága strukturális problémákkal küszködött, mert a nagy szerkezeti reformok elmaradtak, vagy felemás módon mentek végbe. A gazdasági nehézségek a külső válság következtében felerősödtek és a belső problémák miatt a krízis hosszabb, a kiigazítás költségesebb és lassúbb folyamat, s ezáltal mély recesszió jellemzi a térséget.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a régió országainak gazdasága atipikus⁹ volt, mely ellentétben a tipikus¹⁰ gazdaságpolitikával, a fogyasztást, a kereskedelmet, az importot ösztönözte, továbbá erőteljes külső eladósodást, túlzott költségvetési hiányt, valamint a termelés és foglalkoztatás csökkenését eredményezett. Következésképpen a Nyugat-Balkán országai, mint fejlődő gazdaságok még nem elég stabilak, sebezhetőségük a válság következtében nagy, hiszen hiányoznak azon automatikus stabilizátorok, melyek a fejlett Nyugat esetében mérsékelni tudják a krízis hatásait és megemelik a kilábalás hátterét.

3. A Nyugat-Balkán makrogazdasági mutatói a válság tükrében

A régió makrogazdasági mutató azt tükrözik, hogy a Nyugat-Balkán követő magatartást folytat, vagyis a válság globális és európai trendjei itt is érvényesültek, ugyanakkor hónapokkal, sőt néhány államban egy évvel később jelentkeztek. A globális válság 2008-ban ugyanis még csak kis mértékben érintette a térség országait, gazdaságuk ekkor még stabilnak volt mondható, s számottevő visszaesés csak 2009-től következett be, melyet a makrogazdasági mutatók is egyértelműen tükröznek. Ugyanakkor kis különbségek találhatók a krízis kezdetét illetően, mert a recesszió már 2008 utolsó negyedében elérte Macedóniát, Montenegrót és Szerbiát, míg csak 2009 első negyedében Albániát, Horvátországot és Bosznia-Hercegovinát.

További eltérés, hogy Macedóniát, Koszovót és Albániát kezdetben kevésbé érintette, hiszen ezen államok kevésbé integrálódtak a világgazdaságba.¹¹ Az első táblázat GDP adatai alapján érzékelhető, hogy a 2009 és 2010-es mélypont után 2011-ben lassú javulás kezdődött és az előrejelzések 2012-t már a válságból való kilábalás, a növekedés megindulása évének prognosztizálták. Ezen remények azonban nem váltak valóra, 2012-ben újabb visszaesésnek lehetünk tanúi – legnagyobb mértékben Horvátországban –, vagyis a térségben a válság visszanyarodott, a gazdaság kisebb fellendülés után ismét mély depresszióba esett. A kilábalás csak 2013-ban indult el, mely azonban még igen törekeny volt és erőteljesen hátráltatta a kemény tél és a 2013. évi nyári szárazság. Mindent összevetve azonban a talpraállás folyamata 2013-ban elkezdődött. Ezt jól tükrözik a régió egy főre jutó GDP adatai is, bár nehezen elképzelhető, hogy a tartós fellendülés elindulhat, amíg az eurozóna gazdasága továbbra is recesszióban van, tekintettel az ezen államokkal való meghatározó gazdasági kapcsolatokra.¹²

2. táblázat. Egy főre jutó GDP növekedés a Nyugat-Balkán államaiban és az eurozónában

Table 2. The growth of GDP in the and the eurozone Western-Balkans

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Eurozóna	2,7	0,6	-4,1	1,9	1,5	-0,3	0,7
Nyugat-Balkán	7,1	6,4	-1,1	2,2	2,7	0,8	2,1

Forrás: Eurostat: Candidate Countries and Potential candidate Countries: GDP and Main Aggregates

Mindezen egybeesések kifejezik a régió egészének hasonló gazdasági fejlődését. Bár a visszaesés alapvetően magas volt minden nyugat-balkáni államban, mégis különbségek is megjelennek. Az egy főre jutó GDP növekedése vonatkozásában a legnagyobb mértékű recesszió a válságot megelőzően legjobb értékekkel rendelkező Montenegróban volt, ahol 2009-ben az előző évi 7,5-ről -5,7-re csökkent. A középmezőnyben alig vannak különbségek, Szerbiában 5,5-ről -3,5-re, Horvátországban 2,1-ről -6,9-re, Bosznia-Hercegovinában 6,0-ról -2,8-re és Koszovóban 4,2-ről -3,6-re csökkent a GDP-növekedése. Két ország, így Albánia és Macedónia sokkal jobb mutatókkal rendelkezik.¹³

Az idősoros gazdasági mutatók egyértelműen azt tükrözik, hogy a 2009-ig tartó expanzív időszakot követően a régió államai hosszantartó és mély válságba kerültek. A nemzetközi pénzügyi és gazdasági krízis előtérbe helyezte azokat a megoldatlan, vagy csak részlegesen véghezvitt strukturális problémákat, melyek a Nyugat-Balkán rendszerváltó jellegéből és a piacgazdaságra történő átállás nehézségeiből fakadtak. A makrogazdasági mutatók szinte mindegyike jelentős visszaesést tükrözött, így többek között a globális válság negatívan hatott az importra és a folyó fizetési mérleg egyenlegére, mely 2009-ben és 2010-ben ugyan csökkent – ennek fő oka, hogy a régió belüli import erőteljesebb csökkent, mint az export – s, mind a mai napig a gazdaság fő gyengesége.¹⁴

A külföldi államadósság a válságot megelőzően folyamatosan nőtt a folyó fizetési mérleg hiányának és a magánszektor nagyarányú hitelfelvételének következtében. S annak ellenére, hogy a fizetési mérleg hiánya a válság első két évében csökkent, az adósság mégis tovább növekedett. Ennek hátterében a kormányok nemzetközi hitelfelvétele állt, mely megoldáshoz a pénzügyi szektor stabilizálása miatt fordultak. Ennek ellenére a konvergencia-kritériumok tekintetében – az államadósság hiánya a GDP 60%-a alatt és a költségvetési hiány 3% alatt – a Nyugat-Balkán államai jobban teljesítettek, mint az eurozóna tagjainak zöme. A költségvetési hiány 2007-ben Albánia kivételével minden régióbeli államban 3% alatt maradt, s ugyan a válság hatására emelkedett, mégis a 2009-ben elért 4,9%-os átlagával alatta maradt a rendszerváltó uniós országokénak, s az ezt követő válságévekben 3,5 és 4% között mozgott.¹⁵

3. táblázat. A folyó fizetési mérleg egyenlege a Nyugat-Balkán államaiban (GDP%)**Table 3. The current account balance in the Western-Balkans (% of GDP)**

	Macedónia	Montenegró	Szerbia	Albánia	BiH	Koszovó	Horvátország
2008	-13,1	-32,6	-17,6	-14,8	-14,9	-19,4	-9,3
2009	-6,8	-27,9	-6,6	-15,3	-6,6	-9,3	-5,1
2010	-2	-2,3	-6,9	-11,5	-6,2	-12	-1,1
2011	-2,5	-17,7	-9,2	-13	-9,9	-13,8	-0,9
2012	-3	-18,7	-10,8	-10,3	-9,3	-7,7	-0,1
2013	-1,9	-14,6	-4,9	-10,6	-5,5	n. a.	-0,6

Forrás: Directorate General Economic and Financial Affairs (2014) EU Candidate and Potential Candidate Countries Economic Quarterly (CCEQ) 2013/1–014/2; IMF (2014) World Economic Outlook Recovery Strengthens, Remains Uneven. April 2014, 54.

A krízist megelőzően a külföldi tőke beáramlása jelentős mértékű volt – a régió átlagában 9,6%. 2008-ban azonban Albánia kivételével a Nyugat-Balkán minden országában csökkent, s ez a negatív tendencia 2009-ben tovább folytatódott, kivéve továbbra is Albániát, valamint Montenegrót, mindkét államban néhány meghatározó privatizáció következtében (Albániában egy olajfinomító, Montenegróban a villamos energia ágazat). A legnagyobb mértékű csökkenés Macedóniában és Bosznia-Hercegovinában következett be, s a negatív trend 2011 kivételével is fő jellemzője volt a térségnek.

A globális gazdasági válság egyik legfőbb negatív hatása mindenütt a munkanélküliségi ráta növekedése volt, mely sokkal érzékenyebben érintette a Nyugat-Balkán államait, hiszen ezek nem rendelkeztek azon automatikus stabilizátorokkal, melyekkel az iparosodott európai országok. A munkanélküliség már a válságot megelőzően is magas volt a régióban, a válság kitörése után azonban mindenütt komoly problémát okozott, s három államban, Bosznia-Hercegovinában, Koszovóban –, ahol több mint 40%-os – és Macedóniában – 30% feletti – kezelhetetlenné vált a kérdés. Nehezíti a helyzetet, hogy különösen magas a munkanélküliség aránya a fiatalok körében, továbbá jelentős gender problémák is keletkeztek, ugyanis a régió államaiban jóval nagyobb a munkanélküliség a férfiak, mint a nők körében. Ennek oka elsősorban abban keresendő, hogy a válság főként a férfiakat foglalkoztatató feldolgozó és építőipart érintette. Kritikusnak mondhatóak a negatív foglalkoztatási mutatók is, így a régióban 2012-ben a 15 év feletti munkaképes lakosság foglalkoztatottsága 31,7 és 43,9% között mozgott, miközben az Európai Unió 2020-ra a 75%-os arányt szeretné elérni.¹⁶

4. táblázat. Munkanélküliségi ráta a Nyugat-Balkán államaiban**Table 3. Unemployment rate in the Western-Balkans**

	Macedónia	Montenegró	Szerbia	Albánia	BiH	Koszovó	Horvátország
2008	33,8	10,7	13,6	12,7	40,6	47,5	8,4
2009	32,2	11,4	16,1	13,6	42,7	45,4	9,1
2010	32,1	12,1	19,2	13,7	42,7	–	11,8
2011	31,4	11,5	23,0	13,4	43,8	44,8	13,6
2012	31,0	13,5	23,9	12,9	45,9	30,9	13,2
2013	30,0	15,0	24,0	16,2	44,5	–	12,4

Forrás: Directorate General Economic and Financial Affairs (2014) EU Candidate and Potential Candidate Countries Economic Quarterly (CCEQ) 2013/1–2014/2; The Institute of Economics: Croatian Economic Outlook Quarterly 2007–2013, Eurostat – Tables, Graphs and maps Interface. <http://epp.eurostat.es>; Vienna Institute for International Economic Studies wiiw handbook of Statistics 2013. Central, East and Southeast Europe

A Nyugat-Balkán államainak fő külpolitikai törekvése az euroatlanti integráció, melyet a válság szintén erőteljesen befolyásolt, s minimum három negatív aspektusát érdemes kiemelni. Ha az EU oldaláról tekintünk a kérdésre, először is jól látható, hogy a Közösség saját belső, gazdasági problémáival van elfoglalva, s ez a bővítést háttérbe szorította. Másrészt miközben az Unió a válságból való kilábaláshoz megteremtette a gazdasági kormányzást, kétségtelenül nagyobb hangsúlyt helyez a tagjelöltek gazdasági és fiskális helyzetére és közvetlenül vagy közvetve igyekszik megakadályozni a gazdaságilag gyenge államok csatlakozását, hiszen azok képtelenek lennének megfelelni az újonnan kialakított szigorúbb szabályoknak. Harmadrészt a tagjelöltek oldaláról is lelassult az integrációs folyamat, tekintettel arra, hogy a régió kormányai minden energiájukat és pénzügyi forrásait a válság leküzdése fordítják, így elmaradtak és háttérbe szorultak az integrációhoz elengedhetetlen reformok.¹⁷

4. A Nyugat-Balkán versenyképessége

A regionális versenyképesség vizsgálatára napjainkban számos olyan módszer létezik, melyek országokat, régiókat vagy területi egységeket meghatározott gazdasági, társadalmi és kulturális mutatók alapján jellemeznek. Ezek közül az egyik legismertebb a genfi székhelyű Világgazdasági Fórum (World Economic Forum: WEF) által évről évre megjelentetett globális versenyképességi jelentés, amelyet 2013–14-ben 148 (előző évben 144) állam gazdasági mutatóinak vizsgálatával alakított ki. A versenyképességet mérő adatok összegyűjtése az adott állam gazdasági szereplőinek közreműködésével történik. Módszere, hogy a vállalatok képviselőinek minden országban egy egységesen definiált hét fokozatú skálán kell kiválasztania az országra leginkább megfelelő választ. A fokozatok minőségi sorrendet takarnak – az egyes jelenti legrosszabb, a hetes a legjobb értéket – s ez lehetővé teszi a különböző országoknak az adott versenyképességi tényező alapján történő összehasonlítását és egy komplex versenyképességi rangsor kialakítását. Olyan intézmények, politikák és tényezők – az ország GDP-je, az egy főre jutó GDP, az ország részesedése a világ össz GDP-jéből, a költségvetési hiány, a beruházási ráta, és a népességszám – összessége kerül vizsgálatra, melyek meghatározzák egy ország esetében a termelékenység szintjét és növekedési potenciálját. Mindezek alapján elkészül az ország globális versenyképességi indexe (Global Competitiveness Index: GCI), mely 3 részindex – alapvető, hatékonyságnövelő és innováció, komplexitás részindex – és ezeken belül 12 pillér alapján kerül meghatározásra.

5. táblázat. A Nyugat-Balkán globális versenyképességi indexe 2013–14-ben és 2012–13-ban
Table 5. The Global Competitiveness Index 2013–2014 and 2012–2013: The Western-Balkans

	2013–14	2012–13	Különbség
Montenegró	67	72	5
Macedónia	73	80	7
Horvátország	75	81	6
BiH	87	88	1
Albánia	95	89	-6
Szerbia	101	95	-6

Forrás: World Economic Forum Klaus Schwab (ed) The Global Competitiveness Report 2013–2014, 16–17.; World Economic Forum Klaus Schwab (ed) The Global Competitiveness Report 2012–2013, 16–17.¹⁸

A Világgazdasági Fórum a 3 részindex és 12 pillér alapján 3 fő típusba sorolja a felmérésben résztvevő 148 államot. A Közép-Kelet- és Délkelet-Európa térségében található országok egyike sem tartozik a versenyképesség legalacsonyabb fokát képviselő tényező vezérelt gazdaságok közé. A fejlettségi szint második fokát jelentő hatékonyság vezérelt államok kategóriába sorolták Horvátország kivételével a Nyugat-Balkán valamennyi vizsgált országát – Albániát, Macedóniát, Montenegrót és Szerbiát –, valamint a 2007-ben csatlakozott Bulgáriát és Romániát. Versenyképesség szempontjából azok az államok képviselik a legfejlettebb szintet, amelyek az ún. innováció vezérelt gazdaságok kategóriába tartoznak, s itt foglal helyet a térségből Ausztria, Csehország, Szlovénia és Szlovákia. Horvátország Magyarországgal és Lengyelországgal együtt átmenetet képez a hatékonyság vezérelt és innováció vezérelt gazdaságok között, ami a térség viszonylatában középszintre helyezi Zágrábot.

A versenyképesség mérésével a Világbank is foglalkozik. Az „üzleti vállalkozások” (doing business) indexe 189 ország kis-és középvállalkozásainak 10 aspektusból történő vizsgálatára alapján kerül kialakításra.

6. táblázat. A Nyugat-Balkán üzleti vállalkozások indexe 2008–2013

Table 6. Doing Business Rank in the Western-Balkans 2008–2013

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Montenegró	84	90	71	66	56	51
Macedónia	79	71	32	38	22	23
Horvátország	107	106	103	84	80	84
BiH	117	119	116	110	125	126
Albánia	135	89	82	82	82	85
Szerbia	91	94	88	89	92	86
Koszovó	–	107	113	119	117	98

Forrás: International Bank for Reconstruction and Development/World Bank: Doing Business 2008–2014. Understanding Regulations for Small and Medium-size Enterprise

A Világbank felmérése alapján a régió legjobban teljesítő állama Macedónia, mely 2012-be érte el a legjobb eredményt, s ugyan tavaly egy pontot visszaesett, de még ez a 23. hely is elkülönül a térség többi államától. Kedvező helyet vívott ki magának Montenegró is, bár több mint kétszer rosszabb pozíciót foglal el a rangsorban. Mindkét országban mélyreható reformok kerültek bevezetésre az üzleti környezet javítására, s a jelentős javulás ennek köszönhető. Meglepő, hogy az EU-tag Horvátország a doing business index alapján csak a középmezőnyben teljesít, hasonlóan Szerbiához és Albániához.

A Transparency International 1995 óta teszi közzé korrupcióérzékelési indexét (Corruption Perceptions Index, CPI). 2013-ban 177 országot sorolt be 100-tól (nagyon tiszta) 0-ig (nagyon korrup) skálán. A Nyugat-Balkán a 80. helyet foglalja el a 177 ország között, mely a középmezőnybe helyezi a térséget, ugyanakkor a korrupcióérzékelési index alapján gyengébb (40,5) mutatóval bír. Ez alátámasztja azt a tényt, hogy a korrupció még mindig a jogszabályi környezet gyenge pontja, mely a térség gazdasági versenyképességének is egyik meghatározó akadálya és csupán minimális előrelépés tapasztalható, ha összevetjük a 2012-es adatokkal. A Nyugat-Balkán korrupcióérzékelési indexe a leginkább korrup Albánia (33) és a legjobb helyzetű (49) Horvátország között mozog.

A Világgazdasági Fórum a Lisszaboni Stratégia (2010) célkitűzései teljesítése kapcsán két évente megvizsgálta az EU tagállamait, továbbá a tagjelölték gazdasági versenyképességét. A legutolsó felmérésre 2010-ben került sor. Az alábbi táblázat a Nyugat-Balkán államainak rangsorát, továbbá a lisszaboni célok teljesítése kapcsán kialakított versenyképességi indexét tartalmazza, utóbbi 0-tól 7-ig tartó skálán mozog, mely minél magasabb,

annál jobb az állam gazdasági teljesítőképessége. Ha a régió versenyképességét a lisszaboni célok teljesítése kapcsán vizsgáljuk, akkor Montenegró és Horvátország a régió legversenyképesebb államai és Bosznia-Hercegovina ezen mutatók alapján is a térség legproblémásabb országa.

7. táblázat. A Nyugat-Balkán korrupcióérzékelési indexe 2013

Table 7. Western-Balkan Corruption Perceptions Index 2013

Rangsor	Ország	2013	2012
		CPI	
57	Horvátország	48	49
67	Macedónia	44	43
67	Montenegró	44	41
72	Bosznia-Hercegovina	42	42
72	Szerbia	42	39
111	Koszovó	33	34
116	Albánia	31	33
80	Nyugat-Balkán	40,5	40,1

Forrás: Transparency International Corruption Perceptions Index 2013 alapján saját szerkesztés

8. táblázat. A Nyugat-Balkán Lisszaboni stratégiai indexe 2010

Table 8. The Lisbon Review 2010 – Western-Balkans

Ország	Index
Montenegró	4,19
Horvátország	4,18
Macedónia	3,79
Szerbia	3,51
Albánia	3,47
Bosznia-Hercegovina	3,07

Forrás: World Economic Forum (2010) The Lisbon Review 2010. Towards a more Competitive Europe?

Össességében, bár vannak kisebb-nagyobb különbségek a bemutatott versenyképességet mérő módszerek eredményei között, mégis ezek is alapvetően megerősítik a makrogazdasági mutatókat. Ennek alapján a régióban Montenegró, Macedónia és Horvátország a legfejlettebb entitások. Horvátország helyzete speciális, hiszen 2013. július 1-jétől már az EU teljes jogú tagja és ennek alapján nem tekinthetjük a Nyugat-Balkán részének. Egyes, a térségre vonatkozó vizsgálatok ezért már nem is foglalkoznak az állammal. Azonban az is jól látható, hogy a térség korábbi vezető entitásában, Horvátországban a növekedés üteme lelassult, versenyelőnyét fokozatosan elvesztette, s minden mutató azt tükrözi, hogy nem előzi meg magasan szomszédjait, melyek közül néhány már erőteljesebb növekedést tudhat magáénak.

7. Összegzés

Összegezve elmondhatjuk, hogy a Nyugat-Balkánon is érvényesülnek a globális és európai trendek, a globális válság begyűrűzik a térségbe és hasonló negatív folyamatokat indít el. Ez a régióban követő formát ölt, vagyis majdnem egy évvel később éri el a krízis, s úgy tűnik, hogy a kilábalás is időben később fog megvalósulni és a válság hasonló ívet fog leírni. A krízis igazolta azt, hogy a GDP növekedése nem jelenti egyben a gazdasági

stabilitást, ehhez egyéb makrogazdasági mutatók vonatkozásában is szükség van eredmények felmutatására, továbbá a gazdaság szerkezetátalakításának végig vitelére a szükséges reformok megvalósítására. A munkanélküliség megoldása komoly kihívást jelent a térség országainak, leküzdése lassú folyamat, mely nyomást gyakorol mind a költségvetésre, mind a jóléti szociális hálóra. A tartós munkanélküliség társadalmi feszültségeket okozhat, melynek következtében nőhet a szürkegazdaság és a bűnözés. A külföldön munkavállalók támogatásainak drasztikus csökkenése fokozza a gazdaság problémáit, s a válság leküzdéséhez nagy mértékben fog hozzájárulni, hogy a bevándorlókat fogadó államok mikor fognak kilábalni a recesszióból. Ugyan a válság pozitív hatásaként az első időszakban javult a folyó fizetési mérleg hiánya és a kereskedelmi deficit, de ezen eredmények lévén nem strukturális változások következményei, csak ideiglenesek voltak. A válság hatására a régió országai komolyan foglalkoznak a gondolattal, hogy a gazdasági kormányzást, illetve annak egyes elemit maguk is bevezessék. Ezzel nem csak a gazdasági problémák és a populista törekvések elleni fékeket léptetnek életbe, hanem egyben az Uniót is biztosítják integrációs elkötelezettségükről.¹⁹

JEGYZETEK

1. Bartlett, William (2013): European Super-Periphery. In: Academic Foresights. No. 7 January–April 2013. http://www.academic-foresights.com/European_Super-Periphery.html
2. L. Škuflić–V. Botrić–J. Ladavac (1999): Problemi, ost-varenje i perspektive tranzicijskih procesa u zemljama srednje i istočne europe, Hrvatsko gospodarstvo u tran-ziciji,” Zbornik radova EIZ, Zagreb.
3. Balázs, Péter (1998): Szempontok a magyar EU-csatlakozás előny-hátrány mérlegének kidolgozásához. In: Közgazdasági Szemle, XLV. évf., 1998. szeptember 835–850.
4. A gazdasági visszaesésben a macedón etnikai konfliktus meghatározó szerepet játszott, s csak ennek rendeződése után, vagyis 2003-tól állt az állam ismét növekvő pályára.
5. International Bank for Reconstruction and Development (2008) Western Balkan integration and the EU. 6.
6. Economic and Financial Affairs (2009): The Western-Balkan is Transition. Occasional Papers No. 46. May 2009. 5.
7. Slavica, Penev (2012): Economic and European Perspectives of Western Balkan Countries. Westminster Foundation for Democracy. 18.
8. Economic and Financial Affairs (2009): The Western-Balkan is Transition. Occasional Papers No. 46. May 2009. 4–13.
9. Philipov, Dimiter–Dorbritz, Jürgen (2003): Democratic consequences of economic transition of Central and Eastern Europe. Council of Europe Publishing 81.
10. A tipikus gazdaságpolitika a termelés bővítését, a foglalkoztatás növelést, az életszínvonal emelését, vagyis a fenntartható növekedést és versenyképességet állítja középpontba, s az import helyett az exportot ösztönzi.
11. Rumiana, Jeleva (2012): The Impact of the Crisis on the EU Perspective of the Western Balkans. Centre for European Studies, Konrad Adenauer Stiftung. 28.
12. World Bank (2013): From Double-Dip Recession to Fragile Recovery. In: South East Europe Regular Economic Report I. No. 4. June 18, 2013. 1.
13. EU Candidate and Pre-accession Countries”; Economic Quarterly – CCEQ ECFIN Unit D-1 (8 October 2010 & 12 January 2011).
14. Slavica, Penev (2012): 20.
15. IFI Coordination Office (2013) Outlook for Macroeconomic Development in the Western Balkans. May 2013. 6.
16. Bartlett, William – Uvalić, Milica (2013): The Social Consequences of the Global Economic Crisis in South East Europe. Research in South Eastern Europe. 5–6.

17. Institute for Regional and International Studies (2010): *The Western Balkans: Between the Economic Crisis and European Perspective*. September 2010, Sofia, 6–7.
18. Koszovó nem szerepel a 148 megvizsgált állam között.
19. Institute (2010): 8–9.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balázs Péter (1998): Szempontok a magyar EU-csatlakozás előny-hátrány mérlegének kidolgozásához. In: *Közgazdasági Szemle*, XLV. évf., 1998. szeptember 835–850.
- Bartlett, William (2013): *European Super-Periphery*. In: *Academic Foresights*. No. 7. January–April 2013. http://www.academic-foresights.com/European_Super-Periphery.html
- Bartlett, William – Uvalić, Milica (2013): *The Social Consequences of the Global Economic Crisis in South East Europe*. *Research in South Eastern Europe*.
- Directorate General Economic and Financial Affairs (2014): *EU Candidate and Potential Candidate Countries Economic Quarterly (CCEQ) 2013/1–2014/2*. http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/cpaceq/index_en.htm
- Economic and Financial Affairs (2009): *The Western-Balkan is Transition*. Occasional Papers No. 46. May 2009.
- Economic and Financial Affairs (2009): *The Western-Balkan is Transition*. Occasional Papers No. 46. May 2009.
- Economic and Financial Affairs (2009): *The Western-Balkan is Transition*. Occasional Papers No. 46. May 2009.
- EU Candidate and Pre-accession Countries – Economic Quarterly – CCEQ ECFIN Unit D-1 (8 October 2010 & 12 January 2011).
- Eurostat: *Candidate Countries and Potential candidate Countries: GDP and Main Aggregates*. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=cpc_ecnagdp&lang=en
- IFI Coordination Office (2013): *Outlook for Macroeconomic Development in the Western Balkans*. May 2013.
- IMF (2010–2014): *World Economic Outlook*, October 2010, April 2012, July 2012, October 2012, April 2013, October 2013, July 2014 <http://www.imf.org/external/ns/cs.aspx?id=28> International Bank for Reconstruction and Development (2008) *Western Balkan integration and the EU*. 6.
- IMF (2014): *World Economic Outlook Recovery Strengthens, Remains Uneven*. April 2014.
- International Bank for Reconstruction and Development/World Bank: *Doing Business 2008–2014. Understanding Regulations for Small and Medium-size Enterprise*.
- Institute for Regional and International Studies (2010): *The Western Balkans: Between the Economic Crisis and European Perspective*. September 2010, Sofia.
- Philipov, Dimiter–Dorbritz, Jürgen (2003): *Democratic consequences of economic transition of Central and Eastern Europe*. Council of Europe Publishing.
- Rumiana, Jeleva (2012): *The Impact of the Crisis on the EU Perspective of the Western Balkans*. Centre for European Studies, Konrad Adenauer Stiftung.
- Slavica, Penev (2012): *Economic and European Perspectives of Western Balkan Countries*. Westminster Foundation for Democracy. 18.
- The Institute of Economics: *Croatian Economic Outlook Quarterly 2007–2013*.
- World Bank (2013): *From Double-Dip Recession to Fragile Recovery*. In: *South East Europe Regular Economic Report I*. No. 4. June 18, 2013.
- World Economic Forum (2013): Klaus Schwab (ed) *The Global Competitiveness Report 2013–2014*.
- World Economic Forum (2014): Klaus Schwab (ed) *The Global Competitiveness Report 2012–2013*.
- World Economic Forum (2010): *The Lisbon Review 2010. Towards a more Competitive Europe?*